

UNIVERZA V LJUBLJANI

Fakulteta za družbene vede

Kaja Bradeško

Percepcija družin staršev enakega spola z vidika študentov_k

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI

Fakulteta za družbene vede

Kaja Bradeško

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Somentorica: asist. Nina Perger

Percepcija družin staršev enakega spola z vidika študentov_k

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

V okviru pisanja svoje diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Alenki Švab in somentorici asist. Nini Perger za njuno nenehno razpoložljivost, hitro odzivnost, potrpežljivost in vse strokovne nasvete.

Najlepše se zahvaljujem tudi vsem udeležencem_kam, ki so sodelovali_e v fokusni skupini.

*Svojo diplomsko nalogo posvečam svojim staršema.
Hvala vama za vso ljubezen in podporo na moji poti.
Življenje nas vedno znova preseneča in sili v boj, vendar
nas nikdar ne bo zlomilo.*

*Hvala ti, Boštjan, da mi dovoliš biti to, kar sem. Hvala za
ves tvoj nenehni optimizem, toplino in prijetnejši pogled
na svet.*

*Hvala vsem bližnjim prijateljem za nore trenutke,
globoke pogovore in smejanje do solz.
Hvala tebi, Mija, za vse najine sociološke diskusije in
namige pri pisanju diplomskega dela.*

Percepcija družin staršev enakega spola z vidika študentov_k

V teoretičnem delu naloge omenim glavne trende družinskih oblik v pozni modernosti, problematiko poimenovanja družin staršev enakega spola, odmik od tradicionalne nuklearne družine in pluralizacijo družinskih oblik v pozni modernosti. Opišem Giddensov koncept čistega razmerja in obrazložim, kako so lahko neheteroseksualna intimna razmerja primer tega. V nalogi omenim tudi starševanje v družinah staršev enakega spola in pomembnost spola v dotičnih družinah. S pomočjo znanstvenih raziskav analiziram tudi stigmatizacijo starševanja in otrok, ki odraščajo v družinah staršev enakega spola, kot tudi osebni in socialni razvoj otrok. Ugotovim, da ni bistvenih razlik v socialnem in osebnem razvoju otrok iz družin staršev enakega spola in otroki iz raznospolnih družin. V empiričnem delu naloge opišem izbiro kvalitativnega raziskovanja in metodologije ter analiziram podatke, pridobljene z izvedbo fokusne skupine med študenti_kami. S pomočjo pridobljenih odgovorov s strani študentov_k in hkrati znanstvenih raziskav poskušam odgovoriti na raziskovalna vprašanja, ki naslavljajo pomembnost spola v starševanju, otrokov osebni in socialni razvoj in stigmatizacijo otrok v družinah staršev enakega spola.

Ključne besede: družina, spol, stigmatizacija, starševanje, spolna usmerjenost.

Students' perspective on same-sex parent families

In the theoretical part of this thesis I mention main trends regarding family forms in late modernity, the issue of dominantly used terms for non-heterosexual family forms, deviation from traditional nuclear family and the pluralization of family forms. I describe Giddens's concept of pure relationship and explain how non-heterosexual intimate relationships can be an example within this concept. I also mention same-sex parenting and the importance of gender in the aforementioned families. With the help of scientific research I analyse stigmatization of parenting and children who live in same-sex families as well as their personal and social development. I discover that there are no major differences when it comes to the social and personal development of children in heterosexual and children in same-sex parent families. In the empirical part of my diploma thesis I justify the choice of qualitative research and methodology and analyse obtained data from my implementation of a focus group among students as well. With the given students' answers and scientific data I try to answer the research questions that address the importance of gender in parenting, child's personal and social development and the stigmatization of children in same-sex parent families.

Key words: family, gender, stigmatization, parenting, sexual orientation.

KAZALO

1 UVOD	5
2 PLURALNOST DRUŽIN V POZNI MODERNOSTI.....	7
2.1 Spremembe na področju partnerstev	10
3 DRUŽINE STARŠEV ENAKEGA SPOLA V POZNI MODERNOSTI.....	12
3.1 Starševanje v družinah staršev enakega spola	13
3.2 Pomembnost in vpliv spola v družinah staršev enakega spola.....	14
4 STIGMATIZACIJA STARŠEVANJA V DRUŽINAH STARŠEV ENAKEGA SPOLA ..	16
4.1 Stigmatizacija otrok v družinah staršev enakega spola	16
4.2 Osebni in socialni razvoj otrok v družinah staršev enakega spola	19
5 KVALITATIVNI EMPIRIČNI DEL	Error! Bookmark not defined.
5.1 Opredelitev problema	22
5.2 Cilj raziskave	23
5.3 Raziskovalna vprašanja	23
5.4 Raziskovalna metodologija	23
5.41 Vzorec in postopek izbire	24
5.42 Raziskovalni instrument in postopek zbiranja podatkov	25
5.43 Postopek obdelave podatkov	25
5.5 Rezultati.....	25
5.51 Osebni in socialni razvoj otrok	25
5.52 Pomembnost spola	27
5.53 Stigmatizacija	29
5.6 Diskusija	31
6 SKLEP.....	33
7 LITERATURA.....	33
PRILOGA A: VPRAŠALNIK ZA FOKUSNO SKUPINO.....	38
PRILOGA B: PRIMER KODIRNE TABELE.....	41

1 UVOD

Za svojo diplomsko nalogo sem si izbrala raziskovanje tematike stigmatizacije družin staršev enakega spola z vidika študentov_k¹. Zanimala me je tudi percepcija študentov_k na področju neheteroseksualnih intimnih razmerjih in ²enakospolnega starševanja.

Teoretični del naloge začnem s predstavitvijo pluralnosti družin v pozni modernosti, kjer omenim dva pomembna dejavnika, ki sta odgovorna za dotične spremembe, in sicer dajanje večjega poudarka poklicni karieri s strani žensk in posledično upadanje števila otrok v gospodinjstvih. Omenim tudi posamezničino_kovo zmanjšano težnjo po sledenju tradicionalnim normam in odklik od nuklearne družine, kar posledično vodi v pluralizacijo družinskih potekov in pluraliziranje družinskih oblik. (OECD 2011)

Nadaljujem z Giddensovim konceptom čistega razmerja (1992), kjer omenim njegovo rezoniranje, da naj bi ³neheteroseksualne osebe bili najboljši predstavniki čistega razmerja, saj njihov odnos temelji zgolj na medsebojni ljubezni in je ločen družbenih spon (Giddens 1992).

Nalogo vodim v smeri raziskovanja družin staršev enakega spola v pozni modernosti in omenim problematiko poimenovanja pluraliziranih družinskih oblik. Znotraj tematike omenim tudi starševanje v družinah staršev enakega spola in poudarim podobnost praks v enakospolnem starševanju, kot tudi v raznospolnem starševanju, kar podkrepim tudi z empiričnimi raziskavami.

Dotaknem se tudi tematike pomembnosti spola v družinah staršev enakega spola, kjer predstavim raziskave, ki dokazujejo, da spol staršev ne igra bistvene vloge v otrokovem osebnem in socialnem razvoju. Nadaljujem z analiziranjem stigmatizacije otrok v družinah staršev enakega spola in opišem, s kakšnimi izzivi se dotični otroci spopadajo v šoli in družbi. V empiričnem delu naloge analiziram rezultate, dobljene s fokusno skupino, v kateri so bili_e vključeni_e redni_e študenti_ke med 20. in 27. letom in s katero sem poskušala odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja. V nalogi skušam raziskati percepcijo študentov_k do družin staršev enakega spola in kako se percepcija družin staršev enakega spola razlikuje od percepcije raznospolnih družin. Analiziram, kako je percepcija starševanja staršev enakega

¹ Z rabo izraza študent_ka se izogibam rabi moškega slovničnega spola kot generičnega in nakazujem na inkluzivnost več spolov (Perger 2016).

² Z izrazom enakospolno starševstvo se izogibam jezikovni prevladi heteronormativnosti. Hkrati poudarim, da v enakospolnem starševstvu nista nujno oba starša homoseksualna.

³ Odločila sem se za rabo izraza neheteroseksualne osebe, saj s tem kažemo na inkluzivnost izraza in tako izraz ne diskriminira ostalih oblik spolne usmerjenosti.

spola razlikovalno obravnavana, kakšen je odnos študentov_k do vrstnikov_ic iz istospolnih družin in kakšen je odnos študentov_k do starševanja dveh oseb glede na njihov spol.

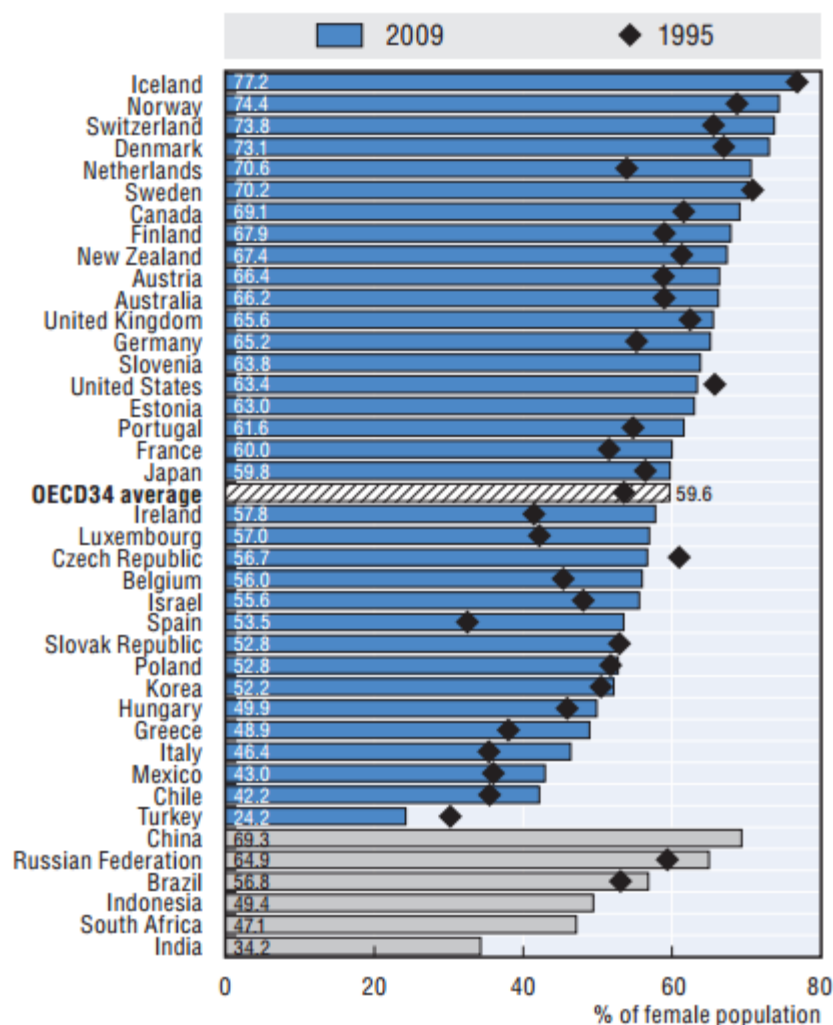
2 PLURALNOST DRUŽIN V POZNI MODERNOSTI

Kot uvod v osrednjo temo diplomske naloge je treba najprej poudariti ključne spremembe, ki se dogajajo na področju pluralnosti družin v pozni modernosti. V zadnjih desetletjih se v povezavi s pluralizacijo družin pojavljata dva ključna dejavnika. Eden izmed teh je upadanje natalitete in drugi dejavnik pa predstavlja dajanje večjega poudarka lastni poklicni karieri s strani posameznikov_ic, kar lahko znatno podaljša rok odločitve za ustvarjanje družine. Če si pogledamo statistike pod okriljem OECD (2011)⁴, ki vključuje beleženje statistike ekonomskega in socialnega razvoja 34 držav članic, med katerimi je tudi Republika Slovenija, lahko vidimo, da v današnjem času skoraj nobena država članica nima stopnje rodnosti več kot 2 otroka na eno osebo. Pomemben razlog, ki prav tako prispeva k temu, je seveda povečan delež ženske populacije, ki se odloči za zaposlitev (glej Tabelo 1.1) in posledično kasneje v življenju stopi v obdobje materinstva, ali pa se za ta življenjski korak sploh ne odloči. (Švab 2006; OECD 2016)

Posledično smo priča zmanjšanju velikosti oz. števila družinskih članov_ic v enem povprečnem gospodinjstvu v zadnjih treh desetletjih (glej Tabelo 1.2). Posameznice_ki, si v veliki meri želijo najprej utrditi na svoji karierni poti, preden se odločijo za družino. V sorodu z dotičnim razlogom se vplete tudi posledica prelaganja starševanja in tako se starostna meja posameznic, ko imajo prvega otroka, krepko viša. (OECD 2016)

⁴ OECD po definiciji predstavlja »Organizacijo za ekonomsko sodelovanje in razvoj« (OECD 2016).

Tabela 1.1: Procentualni delež zaposlenih žensk med letoma 1995 in 2009

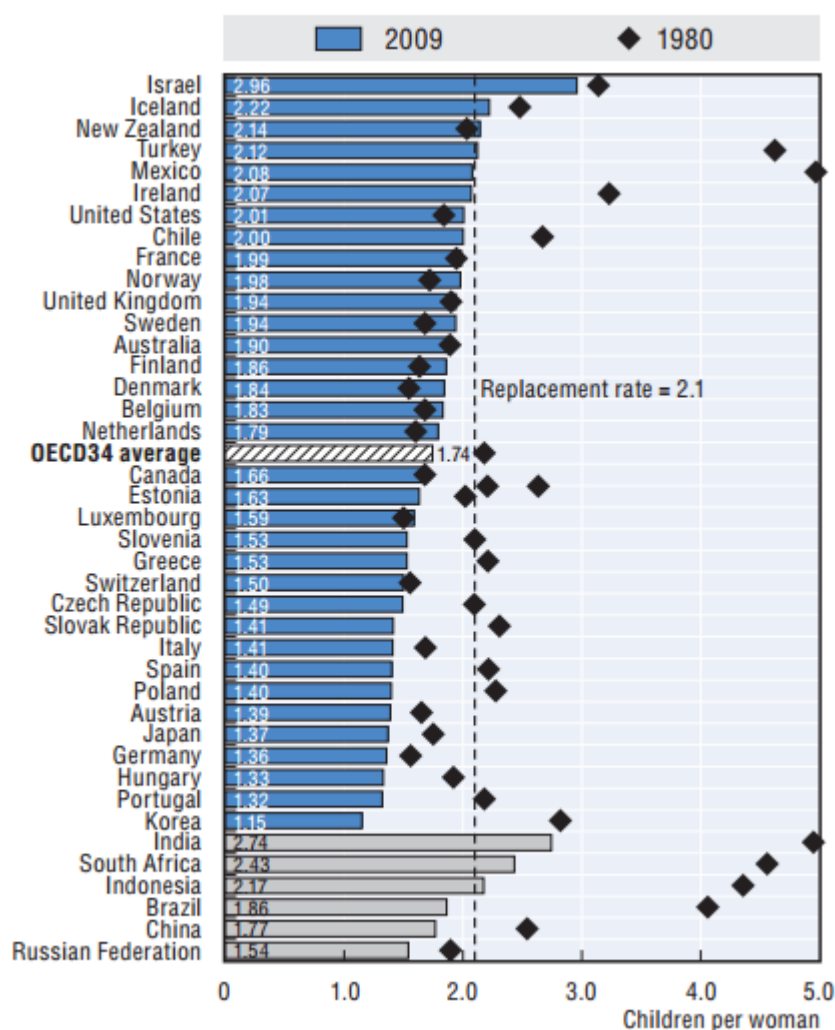
Vir: OECD (2011, 3).

Iz zgornje tabele lahko vidimo, da se je delež zaposlenih žensk med letoma 1995 in 2009 zelo spreminjal, kar lahko povežemo s pluralizacijo družin. Množičen vstop posameznic na delovni trg je znatno vplival na družinske spremembe in materinstvo (Švab 2006). Nekaj najbolj izrazitih primerov lahko vidimo na Irskem, v Španiji in na Nizozemskem. V Španiji je leta 2009 delež zaposlenih žensk bil dobrih 30 %, medtem ko jih je bilo leta 2009 zaposlenih kar 53,5 %.

Na Irskem je bilo leta 2009 zaposlenih dobrih 40 % posameznic ter leta 2009 57,8 %, kar nakazuje na znatno povečanje števila zaposlenih žensk in očiten povišan interes za razvoj lastne kariere.

Nizozemska je prav tako doživela večje družbene spremembe v okviru zaposlenih žensk, saj je leta 2009 predstavljal delež zaposlenih žensk približno 55 %, medtem ko se je leta 2009 odstotek povišal na kar 70,6 %. (OECD 2011)

Tabela 1.2: Stopnja rodnosti od l. 1980 do l. 2009

Vir: OECD (2011, 3).

V zgornji tabeli lahko numerično razberemo upadanje števila otrok na posameznico med letoma 1980 in 2009. Kar se Slovenije tiče, lahko zaznamo upad z dveh otrok na eno žensko na zgolj 1,53 otroka na posameznico. Drastičen upad otrok lahko vidimo v Španiji s približno dvema otrokoma na žensko v letu 1980 na le 1,40 otroka v letu 2009.

Povprečno upadanje števila otrok na gospodinjstvo lahko povežemo z obdobjem pozne modernosti, saj se večanje kariernega interesa in prelaganje starševanja na poznejša leta manifestira v pluralizaciji družinskih oblik. (OECD 2011)

Lahko rečemo tudi, da se ne spreminja zgolj starostna struktura družine in družinskih članov_ice, temveč se spreminja tudi spolna struktura družine, kot tudi njene družinske vloge in način, kako se delo v družini deli. Posamezniki_ice niso več tako močno vezani_e na tradicionalne družbene norme pri svojih življenjskih odločitvah, kar pomeni, da je moč zaznati spremembe pri življenjskih prehodih, kar se tiče področja izobraževanja, zaposlitve, prvega rojstva otrok, sklepanja zakonske zveze ipd. Torej, priča smo pluraliziranju življenjskih potekov, saj se nekatera življenjska obdobja podaljšujejo (podaljšana mladost), nekatera se krajšajo »(čas aktivnega starševstva) in se med seboj lahko tudi mešajo, npr. starševstvo pred poroko.« (Švab 2006, 64). Vse naštetu tako vodi v t. i. pluralizacijo družinskih oblik. (Švab 2001; Švab 2006)

Ko govorimo o pluralizaciji družinskih oblik, je pomembno omeniti več hkratnih pojavov, kot sta nižje število nuklearnih družin in hkratno večanje števila reorganiziranih družin. O reorganiziranih družinah govorimo, ko otroci v družini živijo skupaj z očimom ali mačeho oz. s svojimi polsestrami ali polbrati. Za naraščanje reorganiziranih družin najpogosteje raziskovalci_ke razlagajo z intenzivnimi spremembami v maritalnem vedenju, kjer je ena izmed najvplivnejših sprememb zagotovo izjemno naraščanje števila razvez in upadanje števila porok oz. zakonskih zvez. (Švab 2001; Švab 2006)

Zaradi pojava »gibanja za pravice gejev in lezbijk« (Švab 2001, 61) od leta 1970 narašča število družin staršev enakega spola in tudi delež enostarševskih družin. (Švab 2001; Švab 2006)

V nadaljevanju naloge se podrobneje posvetim svoji osrednji tematiki in pišem bolj specifično o družinah staršev enakega spola.

2.1 Spremembe na področju partnerstev

Partnerska razmerja se v kontekstu družbenih sprememb v sferi intimnosti in zasebnosti spreminjajo. Giddens (1992) je dotične spremembe pojasnil s teorijo o preobrazbi intimnosti, kjer sta osrednja koncepta sotočna ljubezen in čisto razmerje. Sotočna ljubezen predstavlja odprtost posameznika_ice do svoje_ga partnerja_ice, torej poudarek je na tem, da so partnerice_ji odprti druga do druge_ga. Pojem čisto razmerje je opredeljeno kot razmerje, kjer se partnerice_ji emocionalno popolnoma razkrijejo drug_e drugi_mu, se tudi zelo cenijo.

»Čisto razmerje obstaja le toliko, če prinaša zadovoljstvo obema partnerjema.« (Gross in Simmons 2002, 537).

Čisto razmerje je tudi razmerje, kjer zunanji kriteriji postanejo nepomembni, saj razmerje med partnericama_jema obstaja zgolj zaradi zadoščenja, ki ga prinaša le-to razmerje. Vrsta intimnosti, ki jo vsebuje t. i. čisto razmerje, za svoj obstoj potrebuje tudi enako vrednotenje obeh partnerjev, kar pomeni, da morata oba partnerja biti odkrita drug z drugim in enako prispevati k dobroti razmerja, ki ga imata. (Giddens 1992)

Trend čistega razmerja naj bi se oblikoval vzporedno z nastankom t. i. plastične seksualnosti, ki je bolj odzivna in kreativna oblika seksualnosti. Plastična seksualnost se pojavi v poznem dvajsetem stoletju kot odziv na družbeno prevladujoče oblike seksualnosti. (Giddens 1992)

Na tej točki lahko omenimo kritiko Giddensa (1992), kot jo zapiše Lynn Jamieson (1999), ki v svojih delih obravnava avtorja in zatrjuje, da je spregledal začetke spreminjanja partnerskih zvez že v letu 1940. Že v tistem času naj bi se začela transformacija na področju večje intimnosti in egalitarnosti med partnerjema (Jamieson 1999).

Če se ponovno osredotočimo na pojem čistega razmerja, lahko vidimo, da je Giddens dajal poudarek na oblikovanju in dožemanju seksualnosti v razmerju. Čeprav je popolnoma možno imeti intenzivne odnose z nekom, kjer je seksualna plat odnosa izključena, in je hkrati mogoče biti v razmerju, ki je seksualne narave, vendar izključuje čustveno intimnost med partnerjema, Giddens vseeno poudarja, da je čisto razmerje med drugim tudi okupacija s telesom in raziskovanje lastnega seksualnega užitka. Poudarjal je revolucijo v avtonomiji ženske seksualnosti, kar je pomenilo, da so ženske lahko našle seksualni užitek v načinih, ki jih niso diktirali moški. O osvoboditvi ženske seksualnosti govori Eva Illouz (2010), ki omenja osvobojeno seksualnost tudi v kontekstu čustvenega zdravja in politične emancipacije. Illouz (2010) omenja nastanek »novega kulturnega modela intimnosti« (Illouz 2010, 41), ki ga je moč videti v filmskih žanrih, kjer zajemajo zgodbo neuspešnih razmerij in žensko samoosvoboditev in svoje seksualnosti ob koncu filma. (Giddens 1992; Illouz 2010)

Giddens v okviru seksualnosti omeni tudi, da je večanje vidnosti homoseksualnosti manifestacija t. i. plastične seksualnosti⁵. Pomembno je poudariti, da so pomembni dejavniki,

⁵ Pomembno je razumeti, da je Giddens (1992) plastično seksualnost povezoval z neheteroseksualnostjo, saj neheteroseksualne osebe nimajo pripravljenih socialnih skript, kako se obnašati v neheteroseksualnem intimnem razmerju, kakšne spolne vloge morajo zasesti, saj je le-to večinoma rezervirano za raznospolne zveze zaradi pritiska heteronormativnosti v družbi. Tako je

ki promovirajo porast čistega razmerja in plastične seksualnosti, ravno negotovi družbeni pogoji, ki jih s svojimi družbenimi spremembami prinese obdobje pozne modernosti (Giddens 1992).

Zanimivo je tudi rezoniranje, da naj bi neheteroseksualne osebe bile najboljše predstavnice čistega razmerja, saj naj bi njihov odnos demonstriral največjo egalitarnost in pravo definicijo čistega razmerja, saj stopajo vanj zgolj zaradi odnosa samega. Giddens (1992) gre celo tako daleč, da v svojih delih opisuje, da naj bi specifično dve lezbijki s svojim medsebojnim intimnim odnosom demonstrirali večjo enakopravnost v razmerju kot v primerjavi s ⁶heteroseksualnimi razmerji. (Giddens 1992)

Zanimiva je tudi Giddensova (1992) ugotovitev raziskave o lezbijkah, da le-te namenoma iščejo spolni užitek in da je spolnost med dvema lezbijkama enakopravnejša v dajanju in prejemanju (Giddens 1992; Hicks 2011). V primerjavi s spolnostjo v raznospolnem razmerju se morajo osebe naučiti, da je najboljša spolnost nekaj, kar naj bi obe osebi počeli skupaj kot enaki druga drugi (Illouz 2010). Omenjeno dajanje in prejemanje je po Giddensu (1992) bistvenega pomena v čistem razmerju, saj če želita oba partnerja_ici zagotoviti drug_a drugemu_i, da bo njuno razmerje trajalo, morata le-to v besedah in dejanjih nenehno zagotavljati drugemu partnerju_ici. Čistih razmerij ne smemo povezovati z zakonsko zvezo, kjer so njeno trajnost dojemali kot samoumevno. Pri čistem razmerju je ključno, da se le-to lahko kadarkoli konča, zato je pomembno, da oba partnerja_ici nenehno in enakomerno vlagata vanj. Giddens (1992) opisuje neheteroseksualno razmerje, kjer ni napisanih pravil, kot problematično, saj morajo neheteroseksualne osebe v svojih zvezah postavljati nova pravila, saj ni prisotnega zgleda tradicionalne zakonske zveze. Giddens (1992) neheteroseksualne osebe v medsebojnem razmerju poimenuje kot »glavne eksperimentatorje z vsakdanjikom« (Giddens 1992, 139).

neheteroseksualna ljubezen lahko veliko bolj plastična in neomejena z družbenimi okviri (Giddens 1992).

⁶ Na določenih mestih v besedilu strateško uporabim izraz heteroseksualna razmerja, saj želim na tem mestu analizirati in primerjati to specifično spolno usmerjenost. Z rabo dotičnega izraza ne želim biti diskriminatorna do ostalih spolnih usmerjenosti ali kakorkoli nakazovati na heteronormativnost.

3 DRUŽINE STARŠEV ENAKEGA SPOLA V POZNI MODERNOSTI

Glavni trendi družinskih oblik v pozni modernosti so, kot že omenjeno, pluralizacija družinskega življenja in večje raznolikosti, kar se tiče samega organiziranja družinskega življenja. Predvsem v zahodnih družbah je moč videti čedalje večje število neheteroseksualnih intimnih razmerij, kot tudi samskih neheteroseksualnih oseb, ki se vedno pogosteje odločajo za starševstvo in posledično družinsko življenje. Lahko bi rekli, da so neheteroseksualne osebe, ki si v pozni modernosti začnejo oblikovati družine, nekakšni »pionirji postmodernih družin« (Stacey 1996, 143), saj s svojimi odločitvami izzivajo tradicionalne definicije družine, moškosti in samega starševanja. S tem, ko se vedno več neheteroseksualnih oseb odloči za družinsko življenje, se posledično tudi zamaje in preoblikuje koncept heteronormativnosti (Švab 2007).

Ko govorimo o novih oblikah družin, se je pomembno ustaviti in razmisliti o primernem poimenovanju le-teh, saj je ključ vsega, da je poimenovanje čim bolj inkluzivno in da ne diskriminira nobenih družinskih oblik. V znanstvenem okolju je veliko polemik o tem, kako poimenovati t. i. nove družinske oblike v postmodernosti. Nekaj časa je bil v ospredju izraz »izbirna družina« (Švab in Urek 2006, 134), ki naj bi se uporabljal za vse alternativne oblike družine, ki so odstopale od standardnega heteronormativnega modela nuklearne družine, vendar je le-ta problematičen, saj dotičen término predstavlja, kot da smo si to družino umetno izbrali in nam ni bila »naravno dana«⁷ in hkrati tudi reproducira samo središčnost heteronormativnega modela. Tudi s termini, kot so alternativna družina, netradicionalna družina in nekonvencionalna družina, zgolj dajemo vedeti, da so le-te oblike družin zunaj heteronormativnih okvirov v družbi in so kot take percipirane kot inferiorne in neenakopravne družine v luči družbe in prava (Švab 2006).

3.1 Starševanje v družinah staršev enakega spola

»Uspešno starševanje ni spolno specifično. Kakršnakoli spolna konfiguracija je lahko uspešna.« (Stacey in Biblarz 2010, 3).

⁷ Pomembno je opozoriti na dejstvo, da si tudi raznospolne družine izberejo družino z načrtovanjem otrok in ni »naravno dana« niti za njih.

V devetdesetih letih zakonske zveze med neheteroseksualnimi partnerji niso bile legalno priznane nikjer na svetu in družine, ki so jih tvorile neheteroseksualne osebe, so trpele veliko mero stigmatizacije in marginalizacije. Še danes lahko vidimo, kako heteroseksualni starši prejemajo mnogo več pozitivnih afirmacij in validacije s strani družbe zgolj zaradi dejstva, ker so starši. Mnogim družine staršev enakega spola še vedno vzbujajo nelagodje, saj dotične družine izstopajo iz normativnih okvirov in nasprotujejo naturalizaciji družine. »Družinsko življenje naj bi bilo očitno, tj. naravno. Družine staršev enakega spola se ne morejo tako počutiti.« (Takács in Kuhar 2011, 5). Kljub temu mnogo raziskav dokazuje, da so neheteroseksualna intimna razmerja in otroci v dotičnih razmerjih v primerjavi z raznospolnimi družinami enakovredni na področjih, kot so psihološko blagostanje, kvaliteta partnerskega odnosa in vzgoja otrok. (Biblarz in Savci 2010; Takács in Kuhar 2011)

Predvsem v zadnjih letih so raziskovalni podatki o dotični tematiki postali znatno bogatejši in raziskovalci ugotavljajo, da enakopolno starševanje ni manjvredno v primerjavi z raznospolnim starševanjem. Še več, v nekaterih vidikih je starševanje s strani neheteroseksualnih oseb celo boljše, ugotavljajo raziskovalci_ke. Vredno je poudariti tudi, da se otroci, ki so vzgajani v družinah staršev enakega spola, ne znajdejo v življenju in v družbi nič slabše kot otroci, ki so odraščali v okolju raznospolne družine. (Johnson in Connor 2002) Nove raziskave celo ugotavljajo, da so v določenih aspektih družine staršev enakega spola bolj pozitivne za otroka in njegov_njen razvoj, saj v družinah staršev enakega spola večkrat vidimo egalitarno razdelitev gospodinjskega dela in same vloge starševanja kot pa v primerjavi z raznospolnim starševanjem. Različne študije tudi dokazujejo, da naj bi se dve neheteroseksualni ženski v partnerskem razmerju najbolj približali skoraj popolni egalitarni razdelitvi gospodinjskega dela in starševanja. Našteto naj bi melo ugoden vpliv na otrokovo socialno prilagoditev in osebni razvoj (Millbank 2003; Short in drugi 2007; Stacey in Biblarz 2010).

3.2 Pomembnost in vpliv spola v družinah staršev enakega spola

Pomembno je omeniti več raziskav, ki so se dotikale tematike spolne identitete in spolnih vlog ter spolne usmerjenosti. V raziskavah je bil pojem spolne identitete obravnavan v smislu, ali se oseba identificira kot ženska ali moški, spolne vloge so se dotikale vprašanja, do katere mere so aktivnosti posameznika_ce označene kot stereotipno moške oz. stereotipno ženske s strani družbe. Obravnavana je bila tudi stereotipna predpostavka, da spolna usmerjenost

enakospolnih staršev vpliva na spolno usmerjenost samih otrok. V specifični študiji, ki je zajemala testiranje in intervjuvanje 40 otrok v starostnem razponu od 5 do 14 let, ki so prihajali iz družin staršev enakega spola, kjer sta vlogo staršev prevzeli dve ženski, ki sta bili tudi v medsebojnem intimnem odnosu, je pokazala zanimive rezultate (Kirkpatrick, Smith in Roy 1981). Vsi otroci v dotični študiji so bili popolnoma zadovoljni s svojim spolom in niso imeli nobene želje ali potrebe ga spremeniti. V raziskavi niso našli nobenih dokazov, ki bi kazali na to, da bi otrok doživljal kakršnekoli ovire ali izzive s svojo spolno identiteto (American Psychological Association 2005). Lahko smo kritični do takšne predpostavke, saj formulacija besed »izziv s svojo spolno identiteto« (Kirkpatrick, Smith in Roy 1981) nakazuje, da je morebitna sprememba lastne spolne identitete oz. transspolnost v družbi še vedno dojemana kot nekaj problematičnega.

Glede spolnih vlog je mnogo študij tudi poročalo, da se otroci dveh žensk, ki sta v neheteroseksualnem intimnem razmerju, obnašajo znotraj tipičnega okvira, ki naj bi veljal tudi za konvencionalne spolne vloge. Kirkpatrick, Smith in Roy (1981) so v svoji primerjalni študiji, ki je analizirala 20 otrok iz družin staršev enakega spola in 20 otrok iz raznospolne družine, prišli do zaključkov, da ne obstajajo nobene razlike med otroki heteroseksualnih mater in otroci neheteroseksualnih mater v izbiri igračk, interesov, hobijev in aktivnosti. (Kirkpatrick in drugi 1981; Green 1978; Mooney-Somers in Golombok 2000).

Zopet lahko podamo kritiko glede na ugotovitve omenjenih raziskav, saj je v le-teh uporabljena predpostavka, da dokler se bo otrok v družini staršev enakega spola obnašal podobno kot otrok v raznospolni družini, bo le-to družbeno sprejemljivo. Zaznamo lahko skriti pomen rezultatov teh raziskav, ki kažejo na to, da je stereotipni argument, da bo otrok le v raznospolni družini najbolje vzgajan, še kako prisoten v današnji družbi. Čeprav je namen raziskav bil povečati vidnost kvalitete starševanja s strani oseb enakega spola, so ugotovitve le-teh primerjali z rezultati raznospolnih družin, kar nakazuje na to, da je heteronormativnost vžgana v našo podzavest.

Mnogo raziskovalcev je raziskovalo tudi aspekt spolne usmerjenosti otroka v družinah staršev enakega spola (Huggins 1998; American Psychological Association 2005; Green 1978) . V mnogih izvedenih študijah se je velika večina otrok opredelila kot heteroseksualne, čeprav so prihajali iz družin staršev enakega spola, kar izniči stereotipno predpostavko, da bo otrok neheteroseksualnih staršev tudi sam postal neheteroseksualen. Podatki tako niso nakazovali na povečano stopnjo neheteroseksualnosti med otroki neheteroseksualnih staršev. Huggins

(1989) je v svojem raziskovanju intervjuval 36 mladoletnikov, kjer jih je polovica imela heteroseksualne matere in druga polovica neheteroseksualne matere, in se nihče izmed njih ni identificiral kot neheteroseksualen. (Huggins 1989; American Psychological Association 2005).

4 STIGMATIZACIJA STARŠEVANJA V DRUŽINAH STARŠEV ENAKEGA SPOLA

Družbe v pozni modernosti so še vedno prevladujoče heteronormativne in v družbenem kontekstu je v ospredju privilegiranje heteroseksualnosti. Posledično se v dotični družbi najdejo mnogi argumenti, ki jasno nasprotujejo starševanju v družinah staršev enakega spola. Eden izmed teh se dotika tematike skrbi za otroke, saj naj bi enakopolni starši slabše skrbeli in vzgajali svoje otroke. V večini družbe velja stereotipna predstava, da naj bi otroci v družinah staršev enakega spola bili podvrženi diskriminaciji v okolju, v šoli, bili naj bi podvrženi mnogo vedenjskim in osebnostnim težavam, imeli naj bi težave v razvijanju svoje spolne identitete ipd. (Švab in Urek 2006; Švab in Kuhar 2005).

Popularna dilema, kar se tiče vzgajanja otrok v družinah staršev enakega spola, naj bi bilo tudi mišljenje, da je dotična družina nenaravna in tako nikakor ne more predstavljati optimalnega okolja za primerno vzgojo otroka. Še radikalnejša predpostavka, ki ima svoje korenine še v zgodovinskih časih, je, da naj bi bila neheteroseksualna usmerjenost patološka in patološki enakopolni starši kot taki naj bi predstavljali grožnjo svojim otrokom (Švab in Urek 2006).

Stereotipnim predpostavkam lahko nasprotujemo s ključnimi izjavami Judith Stacey (2015), ki na podlagi izsledkov raziskav v zadnjih treh desetletjih zagotavlja, da negativnih učinkov kot posledice enakopolnega starševanja preprosto ni. Še več, Stacey (2015) vztraja, da je otrok, ki ga vzgajajo enakopolni starši, nekoliko uspešnejši, čemur pripisuje učinke selekcije. »Res si moraš želeti biti starš, da si lahko razkrit istospolno usmerjen starš. Mnogi heteroseksualci imajo lahko otroke, kar pa ni zelo dobra prognoza za uspešen družinski izid.« (Stacey 2015, 25).

4.1 Stigmatizacija otrok v družinah staršev enakega spola

Zelo popularen argument proti družinam staršev enakega spola je, da bo otrok, ki prihaja iz takšne družine, avtomatsko podvržen zbadanju v šoli in diskriminaciji v družbi. Otroci iz družin staršev enakega spola so pogosto v vlogi žrtve, saj jih imajo ostali za uboge in

usmiljenja vredne, saj bodo podvrženi stigmatizaciji v šoli s strani vrstnikov. Le-to naj bi otroke iz družin staršev enakega spola vodilo v socialno izolacijo in psihološke disfunkcije. (Zaviršek in Sobočan 2012; MacCallum in Golombok 2004)

Drug problematičen stereotipni argument je predpostavka, da bodo otroci neheteroseksualnih staršev tudi sami postali neheteroseksualni (McCallum in Golombok 2004). Dotičen argument je konceptualiziran kot »seksualizacija neheteronormativne družbeno-seksualne identifikacije njihovih staršev, zaradi katere je tudi njihovim otrokom pripisana nenormativna seksualnost« (Zaviršek in Sobočan 2012, 18). Omenjeni argument je sporen, saj predpostavlja heteroseksualnost kot večvredno in hkrati zmanjšuje vrednost neheteroseksualnih staršev in jih označuje kot nesposobne starše (Stacey 2015).

Nekatere raziskave so proučevale izkušnje otrok iz družin staršev enakega spola z diskriminacijo in različnimi oblikami morebitnega nasilja, kot so vrstniško zbadanje, nadlegovanje in izključevanje iz socialnih skupin.

Rezultati dotičnih raziskav so pokazali, da so bili otroci v preteklosti pogosto tarče diskriminacije in stigmatizacije, in to tako posrednih kot neposrednih oblik nasilja, diskriminacija pa je bila odkrita in prikrita. Tovrstna nasilna dejanja in diskriminacijo lahko označimo za homofobična, saj so se nanašala na seksualnost njihovih staršev. (Zaviršek in Sobočan 2012, 12).

Na tej točki lahko omenimo pozitivnejše izsledke kvalitativne raziskave⁸, izvedene v letu 2012, ki je zajemala otroke enakospolnih staršev. Večina udeleženk_cev v raziskavi je omenjala pozitivne reakcije vrstnikov_ic. Večina odzivov je zajemala radovednost po začetnem razkritju in kasneje pozitivno sprejetost. Eden izmed udeležencev, ki je omenjal svoje pozitivne izkušnje z reakcijami vrstnikov, je tudi poudaril, da se sam zadržuje pretežno v skupnostih, ki so naklonjene neheteroseksualnosti, saj se v dotičnih skupnostih lažje razkrije. (Leddy in drugi 2012)

⁸ Kvalitativna raziskava je zajemala 32 polnoletnih udeležencev, ki so prejeli vprašalnike odprtega tipa prek socialnih omrežij, kot je Facebook.

V tem kontekstu je pomembno omeniti tudi longitudinalno študijo⁹, ki je zajemala otroke iz družin staršev enakega spola in otroke iz raznospolnih družin in je le-te proučevala od otroštva do odraslosti. Ključne ugotovitve študije so bile, da otroci iz družin staršev enakega spola niso kazali emocionalnih in vedenjskih težav ter so se kvalitetno vključili v vrstniško okolje. (MacCallum in Golombok 2004)

Pomembno se je torej zavedati, da je težko posploševati odzive vrstnikov in to, do kolikšne mere bodo otroci iz družin staršev enakega spola doživljali stigmatizacijo, saj je v stigmatizacijo vključenih več dejavnikov. Tako se odzivi vrstnikov lahko bistveno razlikujejo glede na vključene posameznike in družbeno okolje.

V letih med 2009 in 2011 je bila izvedena mednarodna raziskava v Nemčiji, Sloveniji in na Švedskem, ki je med drugim raziskovala izkušnje stigmatizacije otrok iz družin staršev enakega spola v šolah. Tako v Nemčiji, na Švedskem in v Sloveniji je večina udeležencev poudarjala pretirano nevidnost družin staršev enakega spola v učnih načrtih za šole, učnih gradivih ... Raziskava, izvedena v Italiji, je na dotični točki vredna omembe, saj so tamkajšnje učiteljice celo želele v svoj učni načrt vključiti različne oblike družin, ki bi seveda zajemale tudi družine staršev enakega spola, vendar so naletele na blokado tamkajšnjega ministrstva za izobraževanje. V okviru šolskega programa pod okriljem omenjenega ministrstva so bile družinske oblike predstavljene na izjemno heteronormativen način, ki je določal dva starša, ki sta obvezno moškega in ženskega spola. (Takács in Kuhar 2011)

V zgoraj omenjeni mednarodni raziskavi so udeleženci poleg problematike učnih načrtov poudarjali tudi »reprodukcijo normativnih podob družine in spola« (Zaviršek in Sobočan, 29). Izpostavljen je bil tudi problem povezovanja otroka iz družin staršev enakega spola s spolno usmerjenostjo, s katero so se identificirali njegovi starši, saj je bilo prevladujoče mnenje, da se bo otrok identificiral z enako spolno usmerjenostjo kot njegovi starši (Zaviršek in Sobočan 2012). Dotičnemu mnenju lahko nasprotujemo z izsledki omenjene longitudinalne študije, kjer so proučevali skupino otrok enakospolnih staršev in skupino otrok raznospolnih staršev. Primerjali so pogostost otrokovega identificiranja z enako spolno usmerjenostjo svojih staršev v obeh skupinah in ugotovljene niso bile bistvene razlike med skupinama. Otroci iz skupine enakospolnih staršev se niso bistveno pogosteje identificirali s spolno usmerjenostjo svojih staršev kot otroci iz skupine raznospolnih staršev (MacCallum in Golombok 2004).

⁹ Longitudinalna študija je svojo začetno točko imela v letu 1970 in je sprva zajemala matere, ki so se ločile od svojega moža in se kasneje opredelile kot lezbijke.

Pomembno je poudariti, da četudi bi se otroci enakospolnih staršev opredelili z enako spolno usmerjenostjo kot njihovi starši, le-to ne bi smelo biti sporno v družbeni luči, saj se s takim mišljenjem nevarno približamo reproduciranju heteronormativnosti.

V Nemčiji so otroci doživljali tudi stigmatizacijo pri učiteljih v obliki izpostavljanja v razredu, če je šolska debata nanesla na temo družin staršev enakega spola. Učitelji so namreč spodbujali otroke, za katere so vedeli, da živijo v družinah staršev enakega spola, naj povedo kaj o dotičnih družinah s svojega stališča (»Boš ti, ki imaš dva očeta, kaj povedal o mavričnih družinah!« (Zaviršek in Sobočan 2012, 30)). Lahko bi rekli, da so učitelji želeli povečati vidnost družin staršev enakega spola, vendar je bil očitno učinek bolj negativen, kot so verjetno hoteli, saj je mnogo otrok poročalo, da bi jih vrstniki marginalizirali, če bi izvedeli, iz kakšne družine le-ti prihajajo. (Zaviršek in Sobočan 2012)

4.2 Osebni in socialni razvoj otrok v družinah staršev enakega spola

V Veliki Britaniji in v Združenih državah Amerike so se hkrati odvijale raziskave, v katerih so primerjali otroke mater, ki so se opredelile kot lezbijke, in otroke heteroseksualnih mater. Bistvena razlika pri raziskovanju dveh skupin je bila zgolj v spolni usmerjenosti staršev. Glavna podobnost med skupinama je predstavljala odsotnost očeta, kar je pomenilo, da so raziskovalci postavili v ospredje spolno usmerjenost mater kot razlog morebitnih različnih posledic v vzgoji in odraščanju otrok iz obeh skupin staršev. Pomembno je poudariti, da čeprav so dotične raziskave izvedene z različnimi metodologijami, v različnih državah in v različnih kulturah in družbah, so le-te vseeno pokazale zelo podobne rezultate, kar se tiče osebnega in socialnega razvoja otrok v družinah staršev enakega spola. (Golombok 2000)

Na tej točki lahko omenimo tudi študijo, ki je bila leta 2004 izvedena v Veliki Britaniji in je raziskovala otroke, stare 12 let, ki so prihajali iz družin, kjer ni bilo prisotne očetovske moške vloge in jih je vzgajala zgolj mati. V raziskavo so vključili tako neheteroseksualne kot heteroseksualne matere. Izkazalo se je, da navkljub pomanjkanju moške vloge niso sinovi iz dotičnih družin kazali nič manjših rezultatov na področju merjenja moškosti v primerjavi s sinovi iz družin, kjer sta bila prisotna heteroseksualni oče in heteroseksualna mati. Sinovi iz skupine mater samohranilk so sicer dosegali višje rezultate na lestvici feminilnosti, vendar to ni ohromilo njihovega razvoja na področju moškosti. Kvečjemu so višje doseženi rezultati na področju feminilnosti posledično pomenili doseganje večje fleksibilnosti spola.

(Stacey in Biblarz 2010)

Do tovrstnih pričakovanj družbeno sprejemljive količine moškosti v sinovih in ženskosti v hčerah moramo biti kritični, saj takšno normaliziranje moškosti in ženskosti nakazuje na subtilno reproduciranje spolnih vlog.

Sama spolna identiteta otrok iz družin staršev enakega spola »se ni bistveno razlikovala od spolne identitete otrok, ki so prihajali iz raznospolne družine, prav tako so se otroci identificirali s svojim biološkim spolom« (Švab in Urek 2006, 146) in ni bilo moč zaznati neskladja s svojim predpisanim spolom. Tudi pri izbiri spolno stereotipnih igrač ni bilo moč zaznati velikih razlik, čeprav so enakospolni starši v povprečju dajali prednost spolno nevtralnimi otroškimi igračem. Enakospolni starši prav tako niso specifično predpisovali spolnih vlog svojim otrokom. (Golombok 2000; Švab in Urek 2006; Stacey in Biblarz 2001) Ponovno smo lahko kritični do stereotipnega tona pri utemeljevanju ugotovitev raziskav. Četudi se otroci ne bi identificirali s svojim biološkim spolom, le-to ne bi smelo biti dojet kot sporno oz. kot t. i. zmedenost.

Študije tudi konsistentno utemeljujejo, da ni temeljnih razlik v deležu oseb, ki so neheteroseksualno usmerjene, ki so bile vzgojene v družinah staršev enakega spola. Pomembno je vedeti, da ne smemo otrok jemati kot neavtonomnih bitij, ki zgolj pasivno sprejemajo zunanje dražljaje in izkušnje. Otroci namreč vse otroštvo oblikujejo svoje vedenje o moškem in ženskem spolu ter posledično o svoji spolni identiteti in spolni usmerjenosti. (Švab in Urek 2006; American Psychology Association 2005)

Glede socialnega razvoja otrok iz družin staršev enakega spola so številne študije pokazale, da otroci sledijo tipičnim vzorcem pri razvoju vrstniških razmerij (Tasker 2010). Tudi kvaliteto vrstniških razmerij so raziskovalci, starši in otroci v povprečju opisali pozitivno. Prav tako so rezultati pokazali, da so otroci vzdrževali kvalitetna razmerja tako z ženskimi in moškimi posamezniki, s katerimi so prišli v stik. Omenjeno lahko še podkrepimo z izsledki 21 študij, izvedenih med letoma 1981 in 1998, s katerimi je bilo dokazano, da otroci enakospolnih staršev niso kazali nobenih bistvenih razlik v svojem kognitivnem funkcioniranju kot otroci raznospolnih staršev. V raziskavi je bilo opazovanih več različnih spremenljivk, med katerimi je bila tudi spremenljivka skrbi za otroke. Rezultati dotične spremenljivke so pri enakospolnih starših pokazale visoko zanimanje za skrb za otroke, kakor tudi pri raznospolnih starših. Glede bližine in kvalitete odnosa prav tako ni bilo izmerjenih velikih razlik med enakospolnimi in raznospolnimi starši. Torej lahko rečemo, da spolna usmerjenost staršev

nima izmerljivega vpliva na kvaliteto starševanja (American Psychology Association 2005; Stacey in Biblarz 2001).

Dotaknimo se še stereotipnega mišljenja, da bodo otroci v družinah staršev enakega spola pogosteje spolno zlorabljeni. Rezultati raziskav na tem področju razkrivajo, da neheteroseksualno usmerjeni moški starši niso nič bolj nagnjeni k spolni zlorabi svojih otrok kot heteroseksualni moški starši. Še več, raziskava, izvedena v letu 2005, ki je longitudinalno proučevala neheteroseksualne starše ženskega spola, je pokazala, da prav nihče izmed staršev ni zlorabljal svojih otrok (American Psychology Association 2005). Prav tako je vredno omeniti raziskavo, izvedeno leta 1978, ki je zajemala 175 moških, ki so bili osumljeni spolne zlorabe otrok, kjer je bilo ugotovljeno, da so bili tisti posamezniki, ki so spolno zlorabljali otroke ne glede na spol otroka, vsi opredeljeni kot heteroseksualni v svoji odraslosti (Groth in Birnbaum 1978).

5 KVALITATIVNI EMPIRIČNI DEL

V diplomski nalogi sem se odločila za kvalitativno metodo raziskovanja, saj sem želela učinkovito podkrepiti teoretski del naloge z osebnimi mnenji, izkušnjami in percepcijami študentov_k. Za tematiko stigmatiziranja družin enakega spola se mi je kvalitativno raziskovanje zdelo primerno, saj v nas v kvalitativnem raziskovanju vodijo cilji, ki jih skušamo doseči z globljim razumevanjem nekaterih aspektov družbenega življenja in družbe. S kvalitativnim raziskovanjem in kvalitativnimi metodami lahko dobimo vpogled v izkušnje, mnenja in percepcije posameznikov_ic, vpletenih v raziskovanje, kot tudi boljše razumevanje procesov, dogodkov in odnosov na družbeni in kulturni ravni. Na tak način dobimo podatke v besedilni obliki, kot pa v primerjavi s kvantitativnim raziskovanjem, kjer prevladujejo številke, kar omogoča svojevrstno analizo družbenih pojavov. (Cochran in Patton 2002; Bray in drugi 2007)

5.1 Opredelitev problema

V pozni modernosti zaradi različnih družbenih dejavnikov nastajajo nove pluralizirane družinske oblike, ki majo temelje tradicionalni obliki heteroseksualne nuklearne družine in njeni privilegiranosti. Vendar na žalost še vedno živimo v družbi, ki jo vodi heteronormativna drža, in pomembno se je vprašati, kakšni odnosi in mnenja se začenjajo ali pa so se že izoblikovali do pluraliziranih družinskih oblik. (Švab 2007)

Ključna vprašanja, ki se ob omembi dotične tematike porajajo, se navezujejo tudi na doživljanje družbene stigme s strani neheteroseksualnih oseb, na družbeno percipiranje enakospolnega starševstva, kot tudi neizogibno in nadvse občutljivo področje pomembnosti spola staršev v družinah staršev enakega spola, ki naj bi skozi heteroseksualna očala puščal sporen vtis in občutke nelagodja.

Za raziskovanje tematike stigmatiziranja družin staršev enakega spola z vidika študentov_k sem se odločila, saj se mi zdi pomembno osvetliti dotično družbeno problematiko, ki je sociološko aktualna, ter tudi zavoljo morebitnega spreminjanja družbenih vidikov družin staršev enakega spola in neheteroseksualnih oseb v pozitivnejšo smer.

5.2 Cilj raziskave

Za učinkovitejše raziskovanje tematike družin staršev enakega spola, neheteroseksualnih intimnih razmerij in enakospolnega starševstva sem se fokusirala na cilj, s katerim lahko čim bolj celostno zajamem vsa potrebna področja analize. V nalogi sem poskušala raziskati, kako študenti_ke percipirajo družine staršev enakega spola, starševanje v družinah staršev enakega spola in stigmatizacijo otrok iz družin staršev enakega.

5.3 Raziskovalna vprašanja

S pomočjo preučevanja znanstvenih virov in tujih raziskav bodo moja diplomsko nalogo vodila naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako študenti_ke dojemajo družine staršev enakega spola?
- Kako se percepcija družin staršev enakega spola razlikuje od percepcije raznospolnih družin?
- Na kakšne načine je pri študentih_k percepcija starševanja staršev enakega spola razlikovalno obravnavana?
- Kakšen je odnos študentov_k do vrstnikov iz družin staršev enakega spola?
- Kakšen je odnos študentov_k do starševanja dveh oseb istega spola glede na njihov spol?

5.4 Raziskovalna metodologija

Za potrebe pisanja diplomske naloge in raziskovanja tematike stigmatiziranje družin staršev enakega spola z vidika študentov_k sem se odločila za izvedbo fokusne skupine. »Fokusna skupina je raziskovalna tehnika, ki zbira podatke prek skupinske interakcije, ki je osredotočena na tematiko, zbrano s strani raziskovalca. Interes raziskovalca je, da priskrbi fokus, medtem ko se podatki nabirajo s pomočjo same skupinske interakcije.« (Morgan 1997, 6).

Za raziskovanje dotične tematike se je izbira fokusne skupine zdela primerna, saj je moje raziskovanje vodila serija odprtih vprašanj, kjer skupinska metoda komuniciranja pomaga, da

sodelujoči_e posamezniki_ce poudarijo in razvijejo svoja mnenja in poglede na načine, ki se morda ne bi razvili v posamičnem intervjuvanju vsake_ga posameznika_ce posebej. Fokusna skupina mi je tudi omogočala zaznati številnejše variacije komunikacije sodelujočih oseb, ki bi morda bile zgrešene s postavljanjem zaprtih vprašanj. (Kitzinger 1995)

5.41 Vzorec in postopek izbire

Izbiranja kandidatk_ov za izvedbo fokusne skupine sem se lotila z namenskim vzorčenjem, saj sem želela najbolj produktivne odgovore na raziskovalna vprašanja. Namensko ali subjektivno vzorčenje pomeni, da raziskovalec_ka izbere točno določene osebe, za katere meni, da mu lahko priskrbijo najboljše odgovore za potrebe njegovega_njenega raziskovanja. (Teddlie in Yu 2007)

Fokusno skupino je sestavljalo pet rednih študentov_k dodiplomskega in podiplomskega študija, med katerimi so bile štiri študentke in en študent. Dve izmed njih sta bili rojeni leta 1992, ena leta 1993 in ena študentka je bila rojena leta 1989, prav tako je bil istega leta rojen študent moškega spola. Tri študentke so prihajale iz Ljubljane in ostali študentje_ke so živeli_e v manjših naseljih. 80 % študentov_k se je opredelilo kot heteroseksualno usmerjeni in 20 % kot homoseksualno usmerjeni (Glej Tabelo 1.3). Osebe so želele ostati anonimne, zato bom za njih v nalogi uporabljala psevdonime.

Tabela 1.3: Demografska tabela študentov_k

Študenti_ke	Spol	Starost	Kraj bivanja	Spolna usmerjenost
Tanja	Ženski	24	Manjše naselje	Heteroseksualka
Jure	Moški	27	Manjše naselje	Gej
Zara	Ženski	27	Ljubljana	Heteroseksualka
Elizabeta	Ženski	24	Ljubljana	Heteroseksualka
Mojca	Ženski	23	Ljubljana	Heteroseksualka

5.42 Raziskovalni instrument in postopek zbiranja podatkov

Moj raziskovalni instrument je predstavljala serija vprašanj odprtega tipa, ki so bila zasnovana tako, da so mi prinesla čim bolj produktivne odgovore udeležencev v fokusni skupini na raziskovalna vprašanja.

Za lažjo analizo so bila vprašanja razdeljena na ustrezne tematske sklope. Prvi tematski sklop se dotika osebnega in socialnega razvoja otrok, sledi mu tematski sklop, ki naslavlja pomembnost spola v starševanju, zadnji pa zajema področje stigmatizacije družin staršev enakega spola, otrok v družinah staršev enakega spola in neheteroseksualna intimna razmerja.

5.43 Postopek obdelave podatkov

V svoji kvalitativni analizi sem uporabila kvalitativno tehniko kodiranja, ki »je postopek klasifikacije in oblikovanja abstraktnejših pojmov iz empirično dobljenih izjav in zapisov« (Mesec 1998, 76). Zvočni posnetek fokusne skupine sem pretvorila v transkripcijo in izhajajoč iz tega sem najprej zapise razčlenila, da sem določila enote kodiranja, ki sem jim nato pripisala ustrezne izraze za pojme, ki jim po mojem mnenju ustrezajo. Pridobljenim odgovorom sem določala kategorije, kode in podkode. (Mesec 1998)

5.5 Rezultati

Rezultate analiziranja fokusne skupine sem zaradi lažje interpretacije razdelila na tri tematske sklope, ki si sledijo v istem zaporedju, kot sem jih obravnavala skozi vodenje fokusne skupine. Prvi tematski sklop se dotika osebnega in socialnega razvoja otrok, sledi mu tematski sklop, ki naslavlja pomembnost spola, zadnji pa zajema področje stigmatizacije.

5.51 Osebni in socialni razvoj otrok

Izvedbo fokusne skupine sem odprla z vprašanjem »Kakšno je po vašem mnenju družinsko okolje, ki omogoča optimalni razvoj otroka?«

Vsi študentje_ke so za optimalni razvoj otroka večinoma poudarjali_e starševsko ljubezen, znotraj katere se jim je zdelo pomembno, da otrok odrašča v ljubečem okolju, da je otrok sprejet s strani staršev in da le-ti vpeljujejo v svojem vzgojnem stilu starševanja primerno ravnovesje med permisivnostjo in strogostjo. Študenti_ke so poudarjali_e tudi pomembnost

vcepitve primernih vrednot otrokom in to, da starši otrokom postavljajo ustrezen zgled, po katerem se lahko ravnaajo.

»Ja pomembno je, da ima otrok eno podlago, pa potem, ko pride v tisto situacijo, recimo v vpletenost z drogami, da ve, kako odreagirati, da ima še vedno v ozadju starševski glas.« (Tanja 2016, 24 let).

Študenti_ke so se v večini strinjali_e, da je v neheteroseksualnih intimnih razmerjih oz. pri starših pomembno, da je v otrokovem življenju prisotna vsaj še ena druga oseba, čeprav so hkrati poudarjali, da spol staršev ni pomemben, ampak predvsem, kakšni so ti starši, torej ali so ljubeči, ali so starših odprtih nazorov, da sprejemajo otroka ...

»Da so odprti pa da so vredni zaupanja, da jim otrok zaupa.« (Elizabeta 2016, 23 let).

Neka študentka je tudi specifično poudarila primer dveh neheteroseksualnih mater, da se ji zdi pomembno, da otrok pride tudi v stik vsaj z eno moško figuro, saj bi s tem prišli v stik s t. i. očetovsko figuro. Ugotavljam, da čeprav so vsi študenti_ke bili skupnega mnenja, da so glavne značilnosti dobrih staršev ljubezen, razumevanje, odprtost ... še vedno v manjših niansah ostaja zasidrana miselnost, da mora otrok biti v stiku tako z moškim kot ženskim spolom.

»Meni se zdi pa tudi glede tega, da je dobro, da je ena druga oseba še, da poda še nek drugi vidik.« (Zara 2016, 27 let).

Študenti_ke pripisujejo manjšo mero pomembnosti temu, v kakšni družinski obliki odraščaa otrok, saj dajejo prednost odnosom, ki so v družini. Ena izmed študentov_k razlikovalno opozori tudi na primer heteroseksualnega para, ki je lahko nasilen, in posledično je takšno okolje toksično za otroka. Sklepam lahko, da študentom_kam nista v večji meri pomembna spol staršev in družinska oblika, kar se tiče osebnega in socialnega razvoja otrok. Študenti_ke pri le-temu predvsem dajejo poudarek na ljubečih odnosih v družini, ne glede na to, kako je le-ta sestavljena.

»Ni to odvisno od oblike družine, ampak bolj od odnosov, ki so notri.« (Tanja 2016, 24 let).

5.52 Pomembnost spola

Vsi_e študentje_ke so poudarjali_e, da spol staršev za optimalno vzgojo nikakor ni pomemben, temveč je ključnega pomena dejstvo, da so starši ljubeči, odprti, razumevajoči ... V splošnem so poudarjali tudi, da morajo starši sami pustiti otrokom, da se učijo na lastnih napakah, in da dovolijo, da otrok sam razvije neko avtonomnost v svojih odločitvah. Študentom_kam se je zdelo tudi pomembno, da starši učinkovito postavljajo meje svojim otrokom in da jim niso zgolj prijatelji, temveč da kakovostno izražajo svojo avtoriteto kot starš.

Dva študenta_ki sta tudi izpostavila_i svoje mnenje, da otrok, ki odrašča v družinah staršev enakega spola, posledično ne bo diskriminatorno naravnano do drugih, saj sam živi v takem okolju, ki dnevno doživlja diskriminacijo in stigmatizacijo.

»Kvečjemu, da ne čutijo te diskriminacije do drugih, kajne, druge rase, druge vere, druge narodnosti ...« (Jure 2016, 27 let).

»Ti otroci bodo bolj spoštljivi do drugih, bolj odprti in bolj bi sprejemali, karkoli se dogaja. Plus, da bi se celo upala trditi, da če bi jih kdo diskriminiral, da si tega ne bi jemal k srcu ...« (Elizabeta 2016, 24 let)

Ugotavljam, da sodelujoči študenti_ke tudi ne pripisujejo velikega pomena stereotipnemu mišljenju, da se morata ženska ali moški v družbi obnašati v okviru svojih predpisanih spolnih vlog. Prav tako so mnenja, da spol staršev ni zelo pomemben pri uspešnem socializiranju otroka v družbo in da izpolnjevanje otrokove spolne vloge ne bo trpelo hujših posledic. Sodelujoči trdijo, da se lahko vsaka ženska ali moški nauči in posvoji stereotipno ženske ali moške lastnosti, ne glede na spol staršev.

»Poznam tudi žensko, staro toliko kot jaz, in zna avto popraviti sama sebi, skoraj no, ve desetkrat več kot jaz o motorju, jaz vem pa ne vem kakšno drugo stvar, ki je mogoče za ženske ...« (Jure 2016, 27 let)

Neka študentka je tudi izrecno poudarila, da je mnenja, da sam spol staršev ne bo vplival na spolno identiteto otroka oz. njegovo spolno usmerjenost, in hkrati zavrača stereotipni argument, da se bo otrok neheteroseksualnih staršev avtomatsko identificiral z enako spolno

usmerjenostjo. Zatrjuje, da spolna usmerjenost staršev ne more imeti večjega vpliva, saj naj bi se otrok že rodil takšen, kakršen bo tudi v svojem odraslem življenju.

»Samo poanta je v tem, da nekateri ljudje dejansko to mislijo, da če bosta dva geja imela fantka, da bo še fantek gej. Človek se rodi s tem, kakor se rodiš ...« (Elizabeta 2016, 24 let).

Študenti_ke so se prav tako dotaknili_e tematike vzgajanja otrok in tega, ali je specifičen spol manj ali bolj primeren za vzgajanje otroka. Konkretno so se razgovorili_e o tem, ali sta dva moška ali dve ženski sposobni vzgajati sina ali hčerko in ali so kje opazne bistvene razlike v kvaliteti vzgojnega stila starševanja. Študent je izpostavil konkreten primer, ali sta dva moška sposobna podučiti svojo hčerko o menstruaciji, kar je hitro replicirala študentka, ki je povedala, da se je o dotični temi pozanimala sama, brez staršev v svojem odrasčanju.

»Jaz sem dejansko podvomil, ko sem bral en argument, da dva moška vzgajata punčko in dobi ona menstruacijo in kako bosta ona to razložila. Majhna možnost je, da odrasel moški ne ve nič o tem.« (Jure 2016, 27 let).

»Jaz sem se sama to naučila, meni nihče tega ni povedal. Meni se zdi, da tudi, če sta samo onadva, se še vedno lahko to izpelje normalno.« (Mojca 2016, 24 let).

Nekaj študentov_k je kot pritrdilni argument dejstvu, da spol staršev ni pomemben pri vzgoji otrok, oz. v dotičnem primeru menstruacije podalo vpliv informacijske tehnologije in argumentirali, da se lahko otrok sam pozanima o dogodkih, ki jih doživlja, kar še bolj razvrednoti pomembnost spola.

»Mislim, da danes to sploh ni problem, živimo v dobi, kjer je tehnologija na dosegu roke.« (Elizabeta 2016, 24 let).

Ponovno lahko potegnemo skupni imenovalc, da spol staršev v percepciji študentov_k ni pomemben pri vzgajanju otrok, ne glede na to, katerega spola so.

Na tej točki bi želela še izpostaviti dve krajši izjavi študentov_k, ki so se v manjši meri razgovorila_i tudi o spolni zlorabi otrok in prevladujočih predpostavkah, da bo otrok, ki bo odraščal v družini staršev enakega spola, pogosteje seksualno zlorabljen. Oba študenta_ki se

nista strinjala_i s tem in hkrati izpostavila_i zanemarjanje mnogo heteroseksualnih staršev, ki lahko v popolnoma isti meri prav tako zlorablajo svoje otroke.

»Ja, pa koliko je heteroseksualnih moških in žensk posililo otroka.« (Elizabeta 2016, 24 let).

Moški študent je celo cinično citiral slišano izjavo v družbi, ki podpira stereotipno predpostavko, da naj bi se spolne zlorabe otrok dogajale pretežno v enakospolnih intimnih razmerjih.

»Gej bo posilil otroka, kajne?« (Jure 2016, 27 let).

5.53 Stigmatizacija

V zadnjem sklopu vprašanj je diskusija nanesla na stigmatizacijo otrok iz družin staršev enakega spola. V večji meri so študentje_ke poudarjali_e zbadanje v šoli, kjer so skupno zatrjevali_e, da zbadanje s strani sošolk_cev lahko temelji na vse prej kot na dejstvu, da otrok prihaja iz družine staršev enakega spola. Študent je podal svoj primer, kjer je opisal, zakaj je bil tarča posmeha, vendar on prihaja iz raznospolne družine, kar zmanjša intenzivnost predpostavke, da bo otrok deležen stigmatizacije v šoli zgolj zaradi družine, iz katere prihaja.

»Mene so zafrkavali, ker sem bil suh, ker sem imel čudne copate, očala, lase ...« (Jure 2016, 27 let).

Študentje_ke so v večinskem mnenju poudarjali_e, da zgolj dejstvo, da otrok odrašča v družini staršev enakega spola, nikakor ne zadostuje upravičevanju stereotipnega argumenta, da bo otrok iz družine staršev enakega spola avtomatsko podvržen zbadanju. Vendar je potrebno poudariti, da so študentje hkrati podajali primere zbadanj otrok, ki so prihajali iz raznospolnih družin. Lahko torej rečemo, da je dejstvo, da otrok prihaja iz družine staršev enakega spola, lahko eden izmed razlogov za zbadanje, vendar ni osrednji in edini razlog.

»... če ti ne delaš nekaj, kar naj bi bilo normalno, ali odstopaš malo od tega povprečja, lahko so to lasje, kilaža, prsti na nogah, te bodo zafrkavali.« (Zara 2016, 27 let).

»V vsakem primeru nima veze, ali je otrok iz hetero- ali homoseksualne družine, čisto vsakega bodo zafrkavali« (Elizabeta 2016, 24 let).

Več študentov_k je izpostavilo tudi pomembnost učiteljev v šoli in to, da bi le-ti morali biti najbolj razumevajoči do otrok in paziti, da jih sami odkrito ali prikrito preveč ne izpostavljajo na način, ki bi bil razumljen kot denormalizacija, kar »pomeni proces ali dejanje izključevanja in razmejitve od oseb, ki utelešajo prakse in ideje, ki veljajo za nenormalne, tj. takšne, ki niso v skladu s heteronormalnostjo« (Zaviršek in Sobočan 2002, 15).

»Ravno te osebe (učiteljice) bi morali sprejeti ljudje, ki so kakršnokoli drugačni ...« (Zara 2016, 27 let).

»... ne moremo pa pričakovati, da ta otrok s strani učiteljev ne bo malce drugače obravnavan, ker lahko tudi učitelj posede cel razred in reče: 'Ja, ta ima dve mamici ali pa dva očka, to je tako in tako,' in spet, da ga bodo drugi sošolci sošolke malo drugače gledali, ravno zaradi tega, ker je izpostavljen, ker mi imamo še vedno v naših glavah, da to ni normalno, da to ni norma družbena.« (Elizabeta 2016, 24 let).

Kot zanimivost bi v dotičnem tematskem sklopu izpostavila tudi izjave nekaj študentov_k, ki so opozorili_e na pomanjkanje učenja v šoli o neheteroseksualnih osebah in družinah. Če bi se le-to povečalo, lahko sklepam, da bi se tudi stigma o družinah staršev enakega spola učinkovito lahko zmanjšala.

»... mi spolno identiteto, da obstajajo transseksualci, aseksualci, biseksualci, mnogo verzij je, ampak mi teh terminov ne poznamo.« (Elizabeta 2016, 24 let).

Kot zanimivost lahko omenim še, da je nekaj študentov_k osebno poznalo družine staršev enakega spola, vendar nisem zaznala nobene bistvene razlike v odgovorih študentov, ki so jo poznali, in med tistimi, ki niso osebno poznali nobene družine staršev enakega spola. Prav tako nisem zaznala nobene razlike v osebni drži odgovorov med študentom, ki se opredeljuje kot homoseksualec, in med študentkami, ki so se opredelile kot heteroseksualke.

5.6 Diskusija

Študentje_ke so pri tematiki osebnega in socialnega razvoja otrok enoglasno poudarjali_e, da je ključnega pomena starševska ljubezen, da otrok odrašča v ljubečem okolju in da je sprejet s strani staršev. Ena izmed pomembnih ugotovitev je bila tudi, da se študentom_kam ne zdi pomembno, v kakšni družinski obliki bo odraščal otrok, saj so dajali prednost odnosom, ki so v družini. Le-to lahko povežemo s številnimi raziskavami, ki so pokazale, da otroci, ki odraščajo v družinah staršev enakega spola, sledijo povprečnim vzorcem pri razvoju vrstniških razmerij in se ne razlikujejo bistveno od heteroseksualnih vrstnikov v osebnem in socialnem razvoju (Tasker 2010). Ostaja dejstvo, da so študentje vseeno v manjši meri zagovarjali pomembnost prisotnosti raznospolnih figur v otrokovem življenju. Sklepam lahko, da je to posledica heteronormativnosti, ki je vseprisotna in močno zasidrana v naših mislih.

Popolnoma vsi študenje_ke so tudi poudarjali_e, da sam spol staršev vsekakor ni pomemben, saj so v ospredju ljubezen staršev, njihova odprtost in čustvena podpora, ki jo nudijo otroku. Neka študentka je tudi izjavila, da sam spol staršev ne bo igral vloge pri spolni identifikaciji otroka, kar lahko povežemo s študijo, ki je zajemala otroke iz družin staršev enakega spola, stare od 5 do 14 let, ugotovitve raziskave pa so pokazale, da so se vsi otroci identificirali s svojim predpisanim biološkim spolom. (Kirkpatrick, Smith in Roy 1981)

Dotična študentka tudi odprto zavrača stereotipni argument, da se bo otrok neheteroseksualnih staršev avtomatsko identificiral s spolno usmerjenostjo svojih staršev. Le-to izjavo lahko povežemo s številnimi izvedenimi raziskavami, kjer podatki niso nakazovali na povečan delež neheteroseksualne usmerjenosti med otroki, ki so bili vzgajani v družinah staršev enakega spola (American Psychology Association). Vseeno je treba paziti in biti kritičen pri obeh predpostavkah, torej tako s tem, da je percipirano kot problematično, če se otrok ne identificira s svojim biološkim spolom, kot z miselnostjo, da bo otrok neheteroseksualnih staršev tudi sam postal v svoji odraslosti neheteroseksualen. Pomembno se je zavedati, da ne bi smelo biti sporno ali celo obravnavano kot nenormalno, če bi otrok začutil, da se ne opredeljuje s svojim določenim biološkim spolom, ali če bi se opredelil kot neheteroseksualen.

Dva študenta sta se v manjši meri dotaknila tudi tematike spolne zlorabe otrok in v tem okviru razširjene predpostavke, da so otroci, ki odraščajo v družini staršev enakega spola, pogosteje spolno zlorabljeni, zgolj zato, ker le-ti otroci odraščajo v okolju enakospolnih staršev. Slednje

lahko potrdimo z rezultati raziskav na tem področju, ki utemeljujejo, da ni bistvenih razlik med številom spolnih zlorab s strani enakospolnih in raznospolnih staršev. Pri tem je zgovorna tudi longitudinalna študija¹⁰, ki je proučevala enakospolne starše ženskega spola in pokazala, da prav nihče izmed raziskovanih staršev ni zlorabljal svojih otrok. (Gartrell, Bos in Goldberg 2011)

Študentje_ke se niso strinjali_e s stereotipnim mišljenjem, da bo otrok, ki prihaja iz družine staršev enakega spola, avtomatsko podvržen zbadanju v šoli in stigmatizaciji s strani drugih. Več študentk_ov je podalo svoje osebne primere zbadanja v šoli in hkrati poudarilo, da so oni_e otroci heteroseksualnih staršev, kar zmanjša moč omenjeni stereotipni predpostavki. Na tej točki se mnenje študentov_k razlikuje, saj številne raziskave kažejo, da so otroci deležni homofobičnega zbadanja v šoli in viktimizacije. (Zaviršek in Sobočan 2002)

Večina študentov_k je poudarjala pomembnost učiteljev, da so le-ti razumevajoči do učencev in da jih ne izpostavljajo v diskriminatorni luči. Le-to lahko povežemo z raziskavo, izvedeno v Nemčiji v letih med 2009 in 2011, kjer so podatki pokazali, da so učitelji stigmatizirali učence, saj so jih izpostavljali v razredu, četudi z dobrim namenom. (Zaviršek in Sobočan 2002)

V izjavah študentov_k je bila omenjena tudi kritika šolskih učnih načrtov, ki so pomanjkljivi pri informiranju o družinah staršev enakega spola in številnejših nians neheteroseksualne usmerjenosti. Dotični kontekst izjav lahko podkrepimo z mednarodno raziskavo, ki je pokazala podobne rezultate v Nemčiji, na Švedskem in v Sloveniji, saj je večina udeležencev v raziskavi poudarjala nevidnost družin staršev enakega spola v učnih načrtih za šole in učnih gradivih. (Zaviršek in Sobočan 2002)

Želela bi omeniti še, da sem v empiričnem delu svoje naloge izvedla zgolj eno fokusno skupino in sem z določenega vidika bila nekoliko omejena v svojem raziskovanju. Še vedno menim, da četudi bi izvedla več fokusnih skupin, bi si odgovori študentov_k bili med seboj podobni, saj sklepam, da mladi_e študentje_ke posedujejo v povprečju bolj odprte nazore.

¹⁰ Longitudinalna študija 39 mladostnikov in 39 mladostnic, starih 17 let, ki so prek spletnega vprašalnika v 78 % odgovarjali na vprašanja v zvezi s tematiko spolne zlorabe v družini (Gartrell, Bos in Goldberg 2011).

Verjetno bi do radikalno drugačnih rezultatov prišlo, če bi spremenile druge dejavnike svojega raziskovanja, npr. starostno skupino ali stopnjo izobrazbe intervjuvancev.

6 SKLEP

V diplomski nalogi sem raziskovala percepcijo družin staršev enakega spola s strani študentov_k.

S pomočjo znanstvene literature in analiziranja podatkov, pridobljenih v fokusni skupini, lahko sklepam, da se percepcija družin staršev enakega spola bistveno ne razlikuje od percepcije raznospolnih družin z vidika študentov_k. Le-ti so v večji meri poudarjali odnose v družini in na prvo mesto postavljali predvsem ljubezen med staršema in ljubezen do otrok, ne glede na spol staršev. Lahko torej rečemo, da percepcija družin staršev enakega spola ni razlikovalno obravnavana s strani študentov_k, saj v odgovorih študentov ni bilo moč zaznati nobene izstopajoče razlike med obravnavanjem heteroseksualnih družin in družin staršev enakega spola.

Glede na rdečo nit izjav študentov_k lahko tudi sklepam, da vrstnic_kov iz družin staršev enakega spola ne bi tretirali drugače kot morebitne vrstnike iz družin staršev enakega spola.

Glede odnosa študentov_k do starševanja dveh oseb enakega spola sem ugotovila, da v odgovorih niso podajali pretiranih razlik med konkretno dvema ženskama, ki vzgajata otroka, in dvema moškima. Konsistentno in enotno so poudarjali, da spol staršev ni bistveno pomemben za dobrobit otroka, kot tudi mnenje, da lahko tako moški kot ženski starš ohrani enako mero kvalitetne vzgoje pri vzgajanju otroka bodisi moškega ali ženskega spola.

Kljub številnim spremembam v pozni modernosti na področju pluraliziranja družinskih oblik in večje izpostavitve neheteroseksualnih posameznikov_ic in družin staršev enakega spola tako na družbeni kot pravni ravni, še vedno ne smemo zanemariti dejstva, da so le-ti vsakodnevno izpostavljeni stigmatizaciji in stereotipnim oznakam, ki so še vedno zakoreninjene v glavah ljudi zaradi nenehnega primeža družbeno dominantne heteronormativnosti.

7 LITERATURA

1. American Psychological Association. 2005. *Lesbian and gay parenting*. Dostopno prek: <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf> (4. julij 2016).
2. Bray, Mark, Bob Adamson in Mark Mason. 2007. *Comparative Education Research Approaches and Methods*. Dostopno prek: Springer
3. Biblarz, Timothy J in Evren Savci. 2010. Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Families. *Journal of Marriage and Family* 72. Dostopno prek: <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/biblarz-savci.pdf> (3. julij 2016).
4. Elizabeta. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
5. Gartrell, Nanette K., Henny M. W. Bos in Naomi G. Goldberg. 2011. *Adolescents of the U.S. National Longitudinal Lesbian Family Study: Sexual Orientation, Sexual Behavior, and Sexual Risk Exposure*. Dostopno prek: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10508-010-9692-2> (16. avgust 2016).
6. Giddens. 1992. *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
7. Golombok, Susan. 2000. *Parenting: What really counts?* Dostopno prek: eBooks
8. Golombok, Susan in Julie Mooners-Somers. 2000. LEADING COMMENT: Children of lesbian mothers: From the 1970s to the new millennium. *Sexual and Relationship Therapy* 15 (2). Dostopno prek: <https://www.andrews.edu/~rbailey/Chapter%2012/3808071.pdf> (12. avgust 2016).
9. Green, Richard. 1978. Sexual identity of 37 children raised by homosexuals or transsexual parents. *American journal of psychiatry* 135 (6). Dostopno prek: <http://borngay.procon.org/sourcefiles/Green-37-Children.pdf> (12. avgust 2016).

10. Gross, Neil in Solon Simmons. 2002. Intimacy as a Double-Edged Phenomenon? An Empirical Test of Giddens. *Social Forces* 81 (2). Dostopno prek: <http://www.midus.wisc.edu/findings/pdfs/273.pdf> (30. junij 2016).
11. Groth, A. Nicholas; Birnbaum, H Jean. 1978. Adult sexual orientation and attraction to underage persons. *Archives of Sexual Behavior* 7 (3). Dostopno prek: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=pubmed&dopt=Abstract&list_uids=666571 (15. julij 2016).
12. Hicks, Stephen. 2011. **Lesbian, Gay and Queer Parenting: Families, Intimacies, Genealogies**. Dostopno prek: Google Books
13. Huggins, S. L. 1989. A comparative study of self-esteem of adolescent children of divorced lesbian mothers and divorced heterosexual mothers. *Homosexuality and the family* 18 (1-2). Dostopno prek: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2794496> (16. avgust 2016).
14. Illouz, Eva. 2010. *Hladne intimnosti: Oblikovanje čustvenega kapitalizma*. Ljubljana: Založba Krtina.
15. Jamieson, Lynn. 1999. Intimacy transformed? A critical look at the 'pure relationship'. *Sociology* 33 (3). Dostopno prek: <http://staff.um.edu.mt/aabe2/S99%20Jamieson.pdf> (2. avgust 2016).
16. Johnson Suzanne in O'Connor Elizabeth. 2002. ***The Gay Baby Boom: The Psychology of Gay Parenthood***. Dostopno prek: Google Books
17. Jure. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
18. Kirkpatrick, M., Smith, C. & Roy, R.. 1981. Lesbian mothers and their children: A comparative survey. *American Journal of Orthopsychiatry* 51. Dostopno prek: Wiley Online Library

19. Kitzinger, Jenny. 1995. *Qualitative research. Introducing focus groups*. *BMJ* 311. Dostopno prek: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2550365/pdf/bmj00603-0031.pdf> (3. julij 2016).
20. Leddy, Anna, Nanette Gartrell in Henny Bos. 2012. Growing Up in a Lesbian Family: The Life Experiences of the Adult Daughters and Sons of Lesbian Mothers. *Journal of GLBT Family Studies*, 8 (3). Dostopno prek: <https://www.nllfs.org/images/uploads/pdf/growing-up-in-a-lesbian-family.pdf> (16. avgust 2016).
21. MacCallum, Fiona in Susan Golombok. 2004. Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (8). Dostopno prek: <http://humrep.oxfordjournals.org/content/25/1/150.full> (16. avgust 2016).
22. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo. Dostopno prek: <https://sites.google.com/site/kvalitativnametodologija/kvalitativna-metodologija/uvod-v-kvalitativno-raziskovanje-v-socialnem-delu-knjiga-> (4. julij 2016).
23. Millbank, Jenni. 2003. From Here to Maternity: A Review of the Research on Lesbian and Gay Families. *Australian Journal of Social Issues* 38 (4). Dostopno prek: <http://search.informit.com.au/documentSummary;dn=838116140131474;res=IELHSS> (5. Julij 2016).
24. Mojca. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
25. Morgan, David L. 1997. *FOCUS GROUPS AS QUALITATIVE RESEARCH*. Dostopno prek: <https://www.kth.se/social/upload/6566/Morgan.pdf> (3. julij 2016).
26. OECD. 2011. *Doing Better for Families*. OECD Publishing, Paris. Dostopno prek: OECD ILibrary
27. *OECD*. Dostopno prek: <http://usoecd.usmission.gov/> (25. junij 2016).

28. Patton, Michael Quinn in Michael Cochran. 2002. *A Guide to Using Qualitative Research Methodology*. Dostopno prek: <http://hdl.handle.net/10144/84230> (3. julij 2016).
29. Perger, Nina. 2016. Simbolno nasilje spolnega zaznamovanja v jeziku in prakse upora v visokošolskem prostoru. *DRUŽBOSLOVNE RAZPRAVE* XXXII (81). Dostopno prek: <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/2016/81/3/> (11. avgust 2016).
30. Short, Elizabeth, Riggs, Damien W., Perlesz Amaryll, Rhonda Brown in Kane Graeme. 2007. *Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) Parented Families*. Dostopno prek: <https://www.psychology.org.au/Assets/Files/LGBT-Families-Lit-Review.pdf> (3. julij 2016).
31. Sobočan, Ana M. in Darja Zaviršek. 2012. *Mavrične družine grejo v šolo. Perspektive otrok, staršev in učiteljic*. Fakulteta za socialno delo. Dostopno prek: <https://www.gender.huberlin.de/de/rainbowchildren/downloads/studie/siosl> (5. julij 2016).
32. Stacey, Judith. 1996. *In the name of the family: rethinking family values in the postmodern age*. Boston: Beacon Press.
33. Stacey, Judith in Timothy J. Biblarz. 2001. (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review* 66 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2657413> (2. avgust 2016).
34. Stacey, Judith in Timothy J. Biblarz. 2010. How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family* 72. Dostopno prek: <http://www.squareonemd.com/pdf/Does%20the%20Gender%20of%20Parents%20Matter%202010.pdf> (16. avgust 2016).
35. Stacey, Judith. 2015. *Stacey v Ljubljani: gostujoče predavanje Judith Stacey*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
36. Švab, Alenka. 2001. *Družina: Od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
37. --- in Roman Kuhar. 2005. *Neznosno udobje zasebnosti. Vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.

38. Švab, Alenka. 2006. Družinske spremembe. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji.*, ur. Rener, Tanja, Sedmak, Mateja, Alenka Švab in Mojca Urek, 63–86. Koper: Založba Annales.
39. --- in Mojca Urek. 2006. Nove partnerske in družinske oblike – primer istospolnih partnerskih zvez in družin v Sloveniji. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Rener, Tanja, Sedmak, Mateja, Alenka Švab in Mojca urek, 127–151.
40. Švab, Alenka. 2007. New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families. *Revija za Sociologiju* 38 (1/2). Dostopno prek: <http://hrcak.srce.hr/file/28129> (2. julij 2016).
41. Takács, Judit in Roman Kuhar. 2011. *Doing families*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
42. Tanja. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
43. Tasker, Fiona. 2010. Same-Sex Parenting and Child Development: Reviewing the Contribution of Parental Gender. *Journal of Marriage and Family* 72 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/27752553> (5. julij 2016).
44. Teddlie Charles in Fen Yu. 2007. Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research* 1 (77). Dostopno prek: <http://mmr.sagepub.com/content/1/1/77.short?rss=1&ssource=mfc> (16. avgust 2016).
45. Zara. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.

PRILOGA A: VPRAŠALNIK ZA FOKUSNO SKUPINO

Demografija

Kraj bivanja:

Spol:

Spolna usmerjenost:

Letnica rojstva:

Stopnja študija:

I. Tematski sklop: Osebni in socialni razvoj otrok

1. Kakšno je družinsko okolje, ki najbolj omogoča optimalni razvoj otroka?
2. Katera družinska oblika je najbolj optimalna za razvoj otrok? Prosim, če svoj odgovor čim bolj obrazložite in utemeljite.

II. Tematski sklop: Pomembnost spola

1. Kakšen je po vašem mnenju optimalen tip vzgoje?
2. Kako se bo, po vašem mnenju, osebno in socialno razvijal otrok v družini staršev enakega spola?
 - a) Menite, da bo spol staršev vplival na njegov osebni razvoj v pozitivno ali negativno smer?
 - b) Menite, da bo spol staršev vplival na otrokovo sposobnost socializiranja v družbo?
 - c) Menite, da bo spol staršev vplival na samo spolno usmerjenost otroka in spolno identiteto otroka (manko enega spola)?
3. Menite, da sta dve osebi enakega spola primerni za starševanje? Prosim, če svoj odgovor čim bolj obrazložite in utemeljite.
 - a) Menite, da sta dva moška v partnerski zvezi primerna za vzgojo otrok? Prosim, če svoj odgovor čim bolj obrazložite in utemeljite.
 - b) Menite, da sta dve ženski v partnerski zvezi primerni za vzgojo otrok? Prosim, če svoj odgovor čim bolj obrazložite in utemeljite.

III. Tematski sklop: Stigmatizacija

1. S kakšnimi izzivi se sooča otrok iz družine staršev enakega spola v primerjavi z otroki raznospolnih družin?

- a) Menite, da se bo otrok iz družine staršev enakega spola soočal z izzivi v šolskem izobraževanju?
- b) Je po vašem mnenju otrok iz družine staršev enakega spola bolj stigmatiziran kot otrok iz družine staršev različnega spola? Prosim, če svoj odgovor čim bolj obrazložite in utemeljite.

* Ali morda poznate kakšno družino s starši enakega spola?

* Ali morda poznate kakšno neheteroseksualno osebo?

PRILOGA B: PRIMER KODIRNE TABELE

V1: Kakšno je po vašem mnenju družinsko okolje, ki omogoča optimalni razvoj otroka?	Kodi	Kategorije
<p>1: Ta pravo razmerje med permisivnostjo pa strogostjo. (1_1) Mislim, starši nimajo vedno popolnega nadzora nad tem, kako bo otrok odraščal. (1_2) Lahko pa narediš vse, da mu poveš npr., da so droge škodljive (1_21), na koncu se bo sam odločil (1_22), pač njegovo okolje ga bo prisililo, da se bo temu predal, kje se bo gibal, kakšne šole. (1_23)</p>	<p>Razmerje med permisivnostjo in strogostjo v vzgoji otroka (1_1)</p> <p>Omejenost vzgojne moči staršev (1_2)</p> <p>1_21 Nasveti</p> <p>1_22 Avtonomija otroka</p> <p>1_23 Vpliv okolja</p>	<p>Vzgojni stil starševanja</p>
<p>2: Ljubezen, spoštovanje ... do otroka (2_2) in med partnerjema. (2_1) Podpora otroka, brezpogojna ljubezen. (2_2) Meni se zdi pa tudi glede tega, da je dobro, da je ena druga oseba še, da poda še nek drugi vidik (2_31) mogoče staršem, ko so mogoče preveč strogi, pa jim en od zunaj pove »Daj popustite malo« ali karkoli, pač tudi kaj takšnega ... (2_3)</p> <p>Ja, jaz sem tudi mnenja, da so starši bolj pomembni (2_4) kakor okolje, še vedno, tudi če je okolje slabo (2_5), se mi zdi, da v družini oz. kakršnikoli skupnosti se da to rešiti.</p> <p>Ali pa že to, da so starši recimo, tudi če so vpletene droge, da gre lahko otrok k staršem ali pa pač k skrbnikom, h komurkoli pač, po pomoč. Že to se mi zdi zelo pomembno. (2_6)</p>	<p>Ljubezen med staršema (2_1)</p> <p>Ljubezen do otroka (2_2)</p> <p>Pomembnost drugih referenčnih oseb (2_3)</p> <p>2_31 Nasveti referenčnih oseb</p> <p>Pomembnost staršev otrokom (2_4)</p> <p>Vpliv okolja na otroka (2_5)</p> <p>Sprejetost otroka s strani staršev (2_6)</p>	<p>Starševska ljubezen</p> <p>Vloga oseb izven družine</p> <p>Starševska ljubezen</p> <p>Okolje</p> <p>Starševska ljubezen</p>
<p>3: Jaz bi dodala tukaj, da mogoče pač, ko si rekla, da v</p>	<p>Spol staršev ni pomemben (3_1)</p>	<p>Spol staršev</p>

<p>družini, da nima veze pač spol (3_1), ampak kakšne so te značilnosti in lastnosti (ljubezen, podpora), ki jih je <i>Udeleženec št. 2</i> rekel. (3_2)</p> <p>Ja, npr. pri istospolnih je fino, ne vem, če sta 2 lezbijki, da ima, mislim fino, da ima ta otrok neko moško figuro v življenju. Itak ni ena lezbijka bolj moška ali bolj ženska, zaradi te očetovske figure, ki jo običajno pridobijo potem pri kakšnih prijateljih oz. s tistim moškim, ki ga otrok pogosto videva. (3_3)</p> <p>Pa socializacija tudi poteka pač v primarnem, hkrati je itak vpletena cela soseska, izobraževalne ustanove, sorodstvo itak, kajne, prijatelji. (3_4)</p> <p>Skupek vsega. Pač primarno starši, kakšne vrednote ti polagajo, potem pa, kako se ti izoblikuješ glede na okolico. (3_5) Da so odprti pa da so vredni zaupanja, da jim otrok zaupa. (3_6) Ali pa ne vem, v primeru, da bi otrok bil homoseksualec in ima zaprte in zategnjene starše, seveda ne bo šel do njih in jim povedal, kaj ga teži. (3_7)</p>	<p>Ljubezen do otroka (3_2)</p> <p>Pomembnost moške prisotnosti v otrokovem življenju (3_3)</p> <p>Dejavniki, ki so prisotni pri socializaciji otroka (3_4)</p> <p>Pomembnost vcepitve vrednot s strani staršev (3_5)</p> <p>Pomembno, da so starši odprtih nazorov (3_6)</p> <p>Problem zaprtosti staršev (3_7)</p>	<p>Starševska ljubezen</p> <p>Prisotnost raznospolnih figur</p> <p>Socializacija</p> <p>Vzgojni stil starševanja</p>
<p>4: Samo je pa pomembno, da je malo več teh odraslih stikov med odraščanjem, da ni samo en starš prisoten, ampak da je vsaj še en drug kolega, ali pa tako ... Tudi če je samo en starš. Ja, ja, prisotna ali pa vpletena, medtem ko otrok odrašča (4_1)</p> <p>Ja, pomembno je, da ima otrok eno podlago, pa potem</p>	<p>Pomembna je prisotnost še vsaj ene druge osebe poleg staršev (4_1)</p>	<p>Vloga oseb izven družine</p>

<p>ko pride v tisto situacijo, recimo v vpletenost z drogami, da ve, kako odreagirati, da ima še vedno v ozadju starševski glas »Daj, ne, daj, ne rabiš, pusti, tega ne rabiš v življenju,« da se potem pač lažje odloči, sicer okej, mogoče bo potem poskusil, ampak bo rekel: »Ja, lej, jaz nimam teh vrednot, niso me tako vzgojili in pač ne bom se več tega posluževal.« (4_2)</p>	<p>Pomembnost vceptivne vrednot s strani staršev (4_2)</p>	<p>Vzgojni stil starševanja</p>
<p>5: Ja, ampak po mojem mnenju, ne samo, kaj ti oni govorijo, jaz imam bolj občutek, da otroci delajo to, kar vidijo starše delati, se pravi, ne da starši rečejo: »Moraš biti priden!«, ampak da imajo nek zgled, da je dejansko pač. (5_1)</p>	<p>Učenje z zgledom staršev (5_1)</p>	<p>Vzgojni stil starševanja</p>